

УДК 378.01:004:811.161.2

РОБОТА З МЕДІАТЕКСТОМ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Альона Єфіменко

асистент вихователя закладу дошкільної освіти №71
управління освіти Миколаївської міської ради,
м. Миколаїв, Україна
ORCID ID 0000-0002-6547-0068
alenamartysheva68@ukr.net

Олена Ішутіна

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри теорії і практики початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ORCID ID 0000-0002-7801-4205
olenaishutina@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано роль і можливості використання медіатекстів на уроках мовно-літературної освітньої галузі з метою формування медіаграмотності учнів початкової школи. Доведено, що проблема формування медіаграмотності молодших школярів є актуальним питанням не лише для вищої освіти в Україні, а й в інших країнах. У статті проаналізовано Типову програму нової української школи, яка пропонує змістову лінію «Досліджуємо медіа» і визначає обсяг знань, умінь і навичок учнів у роботі з медіа.

Автори зазначають, що учні початкової школи в медіапросторі натрапляють на цілу низку різноманітних медіатекстів, які можна класифікувати за джерелом сприймання інформації (візуальні, аудіальні, аудіовізуальні), за характером впливу (текст-схема, символ, ілюстрація, алгоритм, інструкція, текст-тест). Зауважено, що використання медіазасобів на уроках української мови, літературного читання допомагає активізувати навчальну діяльність, дозволяє урізноманітнювати освітній процес, підвищує якість та результативність уроку, робить його яскравішим, більш емоційно та інформаційно насиченим.

Ключові слова: початкова школа; медіатекст; медіакомпетентність; мовно-літературна освітня галузь.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання всебічно розвиненої, активної, творчої та гармонійної особистості є для педагогів стратегічним завданням, яке офіційно визначене в Законі України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) та інших нормативних документах. В умовах сьогодення освітній процес, насамперед, має бути спрямованим на створення належних умов для психічного і фізичного розвитку

дитини, максимальної реалізації її творчого потенціалу, на задоволення її потреби в самореалізації в різних сферах діяльності – навчальній (освітній), громадянській (соціальній), художній (творчій) тощо.

Розширення освітнього простору та трансформація всіх сфер життєдіяльності суспільства вимагають від молодого покоління вміння розумно орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно здобувати нові знання. Цей факт актуалізує для закладів освіти всіх типів завдання активізації діяльності учнів у системі спеціально організованого процесу навчання як суб'єктів навчання та збереження високої результативності навчання й виховання молодших школярів.

Глобалізація суспільства, а також інформаційна революція сприяють тому, що суспільство та учні зокрема сприймають інформацію та формують уявлення про світ залежно від того, як його презентують медіа. Саме тому для початкової ланки освіти є важливим формування в учнів медіаграмотності, оскільки не завжди інформація, яку отримують учні, є правдивою та об'єктивною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему медіаграмотності досліджували такі науковці, як Н. Апатова, І. Богданова, О. Волошенюк, В. Іванова, Т. Іванова, Т. Ільїна, Ю. Машбиць, Ж. Меншиков, Н. Морзе, Г. Онкович, Л. Панченко, Л. Романишина, Н. Тализіна та ін. Форми та зміст медіаосвіти школярів вивчали Ж. Аньєс, Н. Бабінська, О. Баришполець, Е. Бевор, Ж. Гонне, А. Давре, А. Дейкіна, Н. Долдунова, С. Кіперман, К. Лего, Л. Найдьонова, М. Попова, Е. Савченко, Г. Усова, Л. Хочунська, С. Цимбаленко, Є. Черкашин, О. Шарикова. Але, навіть за наявності низки досліджень саме в цій галузі, її не можна вважати повністю вирішеною та цілком дослідженою.

Метою дослідження є аналіз можливостей роботи з медіатекстом на уроках мовно-літературної освітньої галузі з метою формування медіаграмотності молодших школярів.

Результати дослідження. Визначальною характеристикою реалізації компетентнісного підходу в навчанні є створення умов, які сприяють самостійності учнів у здобутті знань, тобто вчитель не просто транслює інформацію і подає знання у готовому вигляді, а організовує самостійну роботу учнів, допомагаючи їм здобувати знання і відповідно ставати активними учасниками освітнього процесу. Погоджуємось із думкою Н. Маслової (2002), що «завдання педагога в тому, щоб підвести до дверей, дати ключ і навчити учня користуватися цим інструментом. Ніхто, крім самого учня, не зможе увійти у світ знання» (Маслова, 2002, с. 206).

У процесі комунікації текст є важливим соціальним феноменом. У сучасній мовознавчій науці загально визнаною є думка, що основною одиницею спілкування є усне або писемне висловлювання – текст, який становить найвищий рівень мовної системи. Константними та незмінними складниками процесу навчання, насамперед мовно-літературної освітньої галузі, є текст – як монолог, так і діалог, – який цілеспрямовано організований учителем: художній текст – читач, читач – автор, художній текст – автор – читач (Черешнюк, 2016). У типових програмах Нової української школи (2019) зазначено, що для ефективної реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа» учні початкових класів повинні вміти визначати основні ідеї текстів, у тому числі і медіатекстів, аналізувати медіатексти (висловлювати своє ставлення до них), створювати власні найпростіші медіатексти.

Медіатекст (media text, media construct) – повідомлення, викладене в будь-якому жанрі медіа: газетної статті, телепередачі, відеокліпу, фільму (Бакка, Голощапова, Дегтярєва, Євтушенко, Іванова, Крамаровська, 2017). До засобів медіаосвіти належать традиційні засоби масової комунікації (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та новітні технології (комп'ютер, Інтернет, мобільна телефонія).

Т. Добросклонська (2005) виокремлює такі елементи медіатексту:

- канал розповсюдження – радіо, телебачення, Інтернет;
- інституційний тип тексту: журналістський, рекламний, PR-текст;
- типологічні характеристики засобу масової інформації;
- повідомлення (текст) – функціонально-жанрова класифікація текстів трьох соціальних інститутів масової комунікації;
- код (мова) – вербальні, невербальні, вербально- невербальні типи текстів;
- адресант (автор, виробник тексту) – соціальний / приватний, відповідно до якого в тексті формується авторська модальність (об'єктивне або суб'єктивне відношення до дійсності);
- адресат (аудиторія) – масовий / спеціальний (Добросклонська, 2005).

У медіапросторі сучасні учні натрапляють на різні види текстів, які можуть бути класифіковані за різними критеріями: візуальні тексти – ті, які дитина читає (надрукований або написаний текст); аудіальні – ті, які слухає (аудіовистави, аудіокниги); аудіовізуальні – водночас і слухає, і розглядає (комікси). Усі види текстів – це безперервне джерело інформації для здобувачів початкової освіти, тому необхідно проводити інтеграцію медіатекстів у роботу із текстами, як на рівні критичного осмислення, так і на рівні створення власних медіапродуктів.

Усі медіатексти поділяються на категорії за певними критеріями.

За характером впливу розрізняють:

- текст-схема – учням пропонується певна схема для виконання завдання (наприклад, схема для переказу тексту);

- текст-символ – має на меті формування у дітей культурних, естетичних, духовних та національних цінностей (наприклад, народні пісні, державний гімн, прислів'я);

- текст-ілюстрація – допомагає учням зрозуміти задум автора щодо твору, глибше зануритись у зміст твору. Ілюстрації сприяють створенню мотивації учнів до читання, можуть зацікавити і спонукати учнів перечитати твір. Здобувачі початкової освіти складають твори за ілюстраціями, а також на основі власного досвіду та за особистими життєвими спостереженнями;

- текст-алгоритм часто зустрічається в навчальній діяльності учнів-початкової школи, зокрема, коли їм пропонують алгоритм (послідовність) виконання певного завдання (наприклад, алгоритм аналізу твору). Такі тексти допомагають учням правильно здійснювати та організовувати власну діяльність. Безсумнівно, потрібно привчати учнів до застосування таких видів текстів, адже вони сприяють формуванню в учнів риси кваліфікованого читача, які допомагатимуть у читацькій діяльності.

- текст-інструкція – текст, що містить правила та рекомендації для учнів під час виконання поставлених завдань;

- текст-тест може бути використано для перевірки та оцінювання якості засвоєння учнями знань (Старагіна, 2020).

Застосування роботи із медіатекстами на уроках з предметів мовно-літературної освітньої галузі сприяє формуванню в учнів початкової школи низки ключових компетентностей, а також комунікативних і літературознавчих компетентностей. Такий вид роботи підвищує мотивацію та пізнавальний інтерес здобувачів початкової освіти до читання й аналізу художніх творів.

Робота з медіатекстами на уроках мовно-літературної галузі повинна бути організована правильно і систематично. Тобто педагогу необхідно правильно вибудувати процес навчання з використанням медіа, а також урахувати те, що структурними елементами такої роботи мають бути: завдання, зміст роботи, методи, які використовуються для досягнення завдань, форми, які характеризують взаємозв'язок між учнями та вчителем, а також результати, яких досягають учні. Практикою доведено, що тільки робота, яку проводять систематично та із запровадженням відповідної типології завдань і вправ може бути ефективною та результативною під час формування різних умінь і навичок, зокрема і під час формування медіаграмотності молодших школярів.

Загальновідомим є твердження, що системність вправ є запорукою успіху, а відсутність цієї системи – це основна причина відсутності результатів багаторазових і тривалих. Важливо також брати до уваги не тільки системність у роботі, а й системність у розумінні учнями цієї роботи, що сприятиме систематизації знань і вмінь школярів.

Проаналізувавши думки та твердження різних науковців щодо системи вправ з розвитку медіаграмотності, робимо висновок, що низку вправ і завдань такого типу можна подіти на дві основні групи:

1. Рецептивно-перцептивні – завдання, які передбачають критичне осмислення, аналіз та висловлення власного судження щодо інформації, яка подається в медійних текстах (учні висловлюють власні думки та почуття про прослуханий, побачений чи прочитаний медіатекст, вчать визначати головну ідею та мету того чи іншого медіатексту).

2. Творчі – завдання, що спонукають учнів до створення власних, хоч і найпростіших, медіатекстів (сприяють навчанню учнів створювати якісні та оригінальні медіапродукти – колажі, комікси, фото, стінгазети).

Мовно-літературна освітня галузь відкриває великі можливості застосування медіатехнологій на уроках. Головним завданням учителя при цьому є створення умов, за яких учні зможуть провести максимальну паралель між літературою та реальним життям. Наприклад, працюючи над вивченням твору, спершу варто запропонувати учням окремі факти з біографії письменника (сучасні засоби дозволяють це зробити максимально цікаво). На основі отриманих знань можна запропонувати молодшим школярам створити свій медіапродукт про життя і творчість письменника: інтелектуальні карти, колажі, ілюстрації чи навіть стінгазети. Цікавою роботою для дітей буде створення скрапбуку або лепбуку письменника – оригінальне, декоративне оформлення життєвих подій автора.

Під час безпосереднього вивчення твору також є можливість застосовувати роботу із медіатекстом – припущення щодо змісту твору за малюнком, перегляд трейлеру до твору та прогнозування твору. Після ознайомлення із твором пропонуємо учням висловити власне ставлення до прочитаного із застосуванням цих же медійних текстів – створення репортажу за змістом тексту, розробка буклетів, буктрейлерів. Доречним буде запропонувати учням створити власне бачення іншого розвитку подій у творі або уявити, що вони стали головними героями, та подумати, як би вони себе поводити, чи змінили б вони поведінку головного героя.

Отже, на уроках мовно-літературної освітньої галузі відкриваються безмежні можливості для використання медійних засобів. Головне – щоб учні занурилися у світ автора та змогли зрозуміти його задум. Важливо, щоб учні під час читання твору переживали всі емоції та переживання героїв, а саме медійні тексти позитивно сприяють реалізації цих чинників.

Упроваджувати медіаосвіту в процес навчання молодших школярів необхідно поступово, розпочинаючи із формування та розвитку сприйняття медіатекстів, згодом «читання» їхньої мови, активізації уяви, зорової пам'яті, розвитку різних видів мислення, зокрема критичного. Поміж способів навчальної діяльності із використанням медіатекстів можна виокремити: переказ змісту, озвучування тексту, розкадрування, створення власних медіатекстів, опис стосунків між персонажами, перерахування подій, які відбуваються у творі, оцінювання вчинків та характерів героїв твору, порівняння текстів та ігри-драматизації за мотивами медіатекстів, вираження власного ставлення до героїв твору, їхньої поведінки.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Робота з медіатекстами під час уроків мовно-літературної освітньої галузі початкової школи допомагає формувати в молодших школярів здатність до медіаторчості, а також збагачує емоційну та пізнавальну сфери учнів. Використання медіатекстів сприяє ширшому розкриттю творчого потенціалу школярів та допомагає їм проявити себе й свої можливості. Медіатексти активізують роботу одночасно кількох аналізаторів учня (слуховий, зоровий), сприяють кращому усвідомленню та запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Отже, використання медіазасобів на уроках української мови, літературного читання допомагає активізувати навчальну діяльність, дозволяє урізноманітнювати освітній процес, підвищує якість та результативність уроку, робить його яскравішим, більш емоційно та інформаційно насиченим, привабливим для учнів. Робота з медіатекстами сприяє підвищенню рівня продуктивності, критичного мислення, кращому запам'ятовуванню інформації учнями, а отже, формує медіаграмотність учнів початкової школи..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакка, Т., Голощапова, В., Дегтярьова, Г., Євтушенко, Р., Іванова, І., Крамаровська, С. (2017). Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі. За ред. Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. Київ : ЦВП, АУП.
2. Добросклонская, Т. (2005). Медиатекст: теория и методы изучения. *Вестник Московского университета. Журналистика*, 10, 28 – 34.
3. Маслова, Н. (2002). *Ноосферное образование*. Москва.
4. *Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін*. (2016). За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : ЦВП, АУП.

5. Старагіна, І.П. (2020). Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. За ред. О. Волошенюк, В. Іванова. Київ : ЦВП, АУП.

6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко 1-2 класи (2019). Київ: КабМін України.

7. Черешнюк, І.О. (2016). Методичні рекомендації використання медіатехнологій в початковій школі. URL: <http://www.osvita-verh.dp.ua/files/2016/Media.pdf>.

USING MEDIATEXT IN LESSONS OF LANGUAGE AND LITERARY EDUCATION AS A METHOD OF DEVELOPING PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S MEDIA LITERACY

Alona Yefimenko

Assistant educator of a preschool institution №71
Management of Education of the Mykolaiv city council,
Mykolaiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-6547-0068
alenamartysheva68@ukr.net

Olena Ishutina

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Primary Education Theory and Practice
SHEI "Donbas State Pedagogical University",
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7801-4205
olenaishutina@gmail.com

Abstract. The article analyses the role and possibilities of using media texts in lessons of language and literature education in order to form media literacy of primary school students. It is proved that the problem of formation of media literacy of junior schoolchildren is an urgent issue not only for higher education in Ukraine, but also in other countries. The article analyses the Standard program of the new Ukrainian school, which offers a content line "Exploring the media" and determines the amount of knowledge, skills and abilities of students in working with the media.

The use of work with media texts in lessons on the subjects of language and literature education contributes to the formation of primary school students a number of key competencies, as well as communicative and literary competencies. This type of work increases the motivation and cognitive interest of primary school students to read and analyse works of art.

The authors note that primary school students in the media space come across a number of different media texts, which can be classified by source of information perception (visual, audio, audiovisual), the nature of the impact (text diagram, symbol, illustration, algorithm, instruction, text test). It is noted that the use of media in Ukrainian language lessons, literary reading helps to intensify learning activities, diversifies the educational process, improves the quality and effectiveness of the lesson, makes it brighter, more emotionally and informationally rich.

Key words: primary school; media text; media competence; language and literature education.

REFERENCES

- Bakka, T., Goloshchapova, V., Degtyareva, G., Yevtushenko, R., Ivanova, I., Kramarovskaya, S. (2017). Media literacy and critical thinking in primary school. Main eds. Volosheniuk, O., Degtyarev, G., Ivanov, V. Kyiv: TsVP, AUP.
2. Dobrosklonskaya, T. (2005). Media text: theory and methods of study. Bulletin of Moscow University. Journalism, 10, 28 - 34.
3. Maslova, N. (2002). Noosphere education. Moscow.
4. Media literacy in lessons of social sciences. (2016). Main eds. V. Ivanova, O. Volosheniuk, O. Mokroguza. Kyiv: TsVP, AUP.
5. Staragina, I.P. (2020). New Ukrainian school: methods of formation of skills in media literacy in classes on subjects of language and literature in primary school. Main eds. O. Volosheniuk, V. Ivanov. Kyiv: TsVP, AUP.
6. A typical educational program developed under the guidance of O. Ya. Savchenko 1-2 grades (2019). Kyiv: Cabinet of Ministers of Ukraine.
7. Cheresnyuk, I.O. (2016). Methodical recommendations for the use of media technologies in primary school. URL: <http://www.osvita-verh.dp.ua/files/2016/Media.pdf>.

Матеріали надійшли до редакції 19.04.2021 р.